DOI: https://doi.org/10.24144/2409-6857.2026.1(67).82-88
УДК 332.1

Суран О.М.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЕКОНОМІЧНИХ КЛАСТЕРІВ ЗА МАЙКЛОМ ПОРТЕРОМ

У статті досліджується проблема формування глобальної конкурентної переваги згідно всесвітньо відомої моделі М. Портера. У роботі здійснено теоретичне обґрунтування поняття «інновація» та розглянуто його інтерпретацію в працях австрійського економіста Й. Шумпетера.Акцентовано увагу на важливості інноваційних впроваджень, передусім для формування національного багатства країни. Зауважено на проблемних питаннях створення інновацій в межах країн зі значним природно-ресурсним потенціалом. Узагальнено приклади класичних економічних кластерів Німеччини та США. Досліджено наукові підходи до обґрунтування поняття економічних кластерів з виокремленням їх основних ознак. Вивчено та проаналізовано роль і місце економічних об'єднань, зокрема кластерів у стимулюванні інноваційної діяльності.

Ключові слова: кластер, конкурентні переваги, інновації, інноваційна діяльність, інноваційна культура.

Постановка проблеми. Для забезпечення конкурентоздатності економіки країни й ефективного функціонування суб'єктів господарювання поряд з раціональним використанням ресурсів, нівелюванням тіньової економіки, невід'ємною складовою адаптації економічної системи країни до глобальних ринкових умов є фасилітація засобом створення економічних кластерів. Оскільки конкурентоздатність економіки формується завдяки конкурентним перевагам, вагомістю зумовлюються дослідження чинників впливу на формування економічних кластерів, їх класифікаційний поділ, що посилить розуміння ринкових механізмів й інструментів, які їх активізують, або ж пригнічують. В зазначеному контексті зумовлюється необхідність дослідження регіональних конкурентних переваг розглядуваних крізь призму теорій побудови економічних кластерів М. Портера.

Мету статті складає теоретичне аналізування феномену економічних кластерів згідно М. Портера й, зокрема обґрунтування чинників впливу на задіяння інновацій для формування глобальної конкурентної переваги підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження М. Портера «Clusters and the New Economics of Competition» [1] стосується обґрунтування оптимальної моделі формування конкурентних переваг і їх впливу на інноваційні впровадження засобом задіяння локального ресурсного потенціалу території. Інновацію як поєднання нових виробничих факторів, що призводить до створення нових продуктів і матеріалів, винайдення нового способу виробництва, розширення ринків збуту, задіяння сучасних форм організації бізнесу розглядає Й. Шумпетер. Класичне визначення, або ж етимологія слова інновація *(від лат. innovatio — оновлення, зміна)* стосується саме процесу впровадження нового, нових технологій, ідей, тобто нововведень [4].

Теоретичні підходи до окреслення основ інноваційної моделі розвитку національної економіки означив В. Геєць акцентувавши увагу на вагомих складових інноваційного розвитку, зокрема й політики держави у сфері промисловості, що потребує виокремлення конкурентних переваг економічної системи в глобальному вимірі з обґрунтуванням секторального зрізу, потенціалу розвитку фінансової і банківської системи, побудови дієвого інфраструктурного їх забезпечення, що в цілому сприятиме перспективному зростанню у довгостроковій перспективі [2, с. 15].

Вагомість конкурентних переваг відмічав А. Сміт у власному науковому доробку, зокрема праці «Дослідження про природу і причини багатства народів», де акцентував увагу на спеціалізації країн та побудові торгівельної системи під впливом природних чинників, наголошуючи на тому – якщо Португалія спеціалізується на виробництві вина, а Англія на виробництві сукна то їм обом вигідніше виробляти той товар у якому вони мають найбільші переваги [3]. При цьому, спеціалізація країн може проявлятися і в типах створених кластерів. Так, згідно дослідження Sopoligová and Pavelková [13, с.35-50] автори виокремлюють американську, європейську та азійську моделі

©**Суран О.М.,** аспірант 1 курсу (магістр), ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

кластерів. Відповідно до зазначених моделей існують кластери побудовані знизу-вверх, тобто самими компаніями, зверху-до низу – державою та її органами, а також змішані кластери. Залежно від типу можна виокреслити роль держави та її інституцій у створенні економічних кластерів.

Результати дослідження. Сучасними формами спеціалізації економічних систем виступають кластери споріднених підприємств, ключовими рисами яких згідно М. Портера, є [1]:

- *конкуренція у поєднанні з співпрацею*, де компанії змагаються, але спільно підвищують стандарти й інноваційність. В зазначеному контексті доцільно задатися питанням, чи варто сподіватися, що без конкуренції компанії продукуватимуть товари та сервіси, що в повній мірі задовольнятимуть, або ж перевершуватимуть очікування споживачів? Однак, на нашу думку, це навряд чи, оскільки саме конкуренція змушує компанії еволюціонувати, шукати нові ринку збуту, винаходити нові продукти та сервіси. Проте, сутнісне розуміння конкуренції є передусім змаганням кращих ідей, а в багатьох випадках є боротьбою, інколи й за виживання. Сучасні компанії винаймають креативний менеджмент, оновлюють відповідні сертифікації, реєструють нові патенти, передусім заради отримання переваг над аналогічними виробниками товарів та послуг, тобто конкурентами, що дає змогу підвищити впізнаваність бренду, розширити ринки збуту, забезпечити зростання маржі та прибутковості компанії. Часто такий підхід призводить до негативних екстерналій, зокрема втрати ринків збуту, робочих місць, а можливо й до банкрутства компанії. Проте, ринкове середовище має перманентний характер, в межах якого відбуваються змінні процеси пов’язані як з вилученням, так і створенням нових компаній, які володіють новими інноваційними знаннями («know-how») щодо просування товарів і послуг на споживчому ринку. В зазначеному контексті виникає логічне запитання: чи в змозі конкуренти співпрацювати? Насамперед напрошується негативна відповідь, однак, на нашу думку, у випадку достатньої збалансованості ринкового середовища, де функціонують досвідчені товаровиробники, або ж надавачі послуг, що мають власну цільову аудиторію з винятковою довірою до виробника, що вибудовується в тривалому періоді й на основі якісної складової товару чи послуги, співпраця можлива. Зазначене дає підстави стверджувати, що об’єднання зусиль конкуруючих компаній може призвести до синергії й надати нові можливості залучення клієнтів-споживачів;

- *територіальна концентрація*, що окреслює зосередженість в одному регіоні, або ж на одній локальній території. У науковій літературі існує твердження, що сучасна глобалізована економіка знівелювала необхідність практичного місцерозташування компаній, передусім через процеси інтернаціоналізації, які поширюються у багатогранних сферах і видах економічної діяльності, що виходять на міжнародний рівень. Проте, як зазначає М. Портер [1], вражаючою тенденцією є концентрація компаній, капіталу та людських ресурсів у межах окремих локальних територій. Зокрема, як приклад можна навести концентрацію: високо-технологічних компаній у «кремнієвій долині» (США), виробництво керамічної плитки у провінції Кастельон (Іспанія), виробники взуття з натуральної шкіри на півночі Італії. Причинно-наслідковою взаємозумовленістю концентрації компаній в межах локальний територій, як зазначає М. Портер [1] є водночас як співпраця; конкуренція між аналогічними виробниками у боротьбі за клієнта-споживача їх продукції, або ж надаваних послуг; обмін досвідом та знаннями; можливість отримання комплектуючих від компаній світового рівня, так і винаймання досвідченого й кваліфікованого персоналу, який володіє інноваційними економічними знаннями, вміє швидко адаптуватися до змінності середовища прикладання праці й формувати власні компетенції відповідно до концепції «Lifelong Learning» (Навчання впродовж життя), що є необхідною умовою формування конкурентних професійних переваг;

- *інноваційна взаємодія: швидкий обмін знаннями, технологіями*. Поняття «інновація», як зауважує Й. Шумпетер [4, с. 65-66] є новим поєднанням виробничих факторів, що призводить до створення нового: продукту чи послуги, способу виробництва, ринку збуту та джерела сировини. Важливим аспектом зазначеного процесу виступає інноваційна взаємодія, як динамічна система, функціонуюча під впливом екзо- та ендогенних чинників врегульовуючи взаємовідносини між господарюючими суб’єктами, науковою сферою та державою в цілому з метою реалізації нововведень та їх комерціалізації. Така взаємодія дає поштовх до розвитку інноваційної діяльності взаємозумовлюючи новаційні знання, ресурсні можливості й компетентнісні властивості, що в

сукупності спрямовано на отримання якісно нового продукту, який зможе зацікавити споживача. Аналогічною є інноваційна взаємодія у кластері, де передбачається швидкий та продуктивний обмін знаннями між його учасниками. Навряд чи такий обмін можливий на горизонтальному рівні, оскільки на заваді стає комерційна таємниця, однак на вертикальному рівні це цілком можливо. Це інтеграція, що передбачає обмін знаннями з постачальниками (backward integration) та дилерами (forward integration).

Обмін новаційними знаннями відбувається передусім завдяки сучасним засобам, зокрема задіянням онбордингу, як системного адаптаційного процесу нових співробітників компанії, що потребує ознайомлення з особливостями процесу виробництва, або ж надання послуг, а також корпоративною культурою організації через наставництво в період акліматизації.

Дієвістю зумовлюється онлайн-нетворкінг, що базується на формуванні та підтримці професійних та індивідуальних контактів в Інтернет-мережі, де за рахунок дифузії інноваційних знань, наявності інформаційних даних є можливість обмінятися досвідом, здійснити пошук вакансій щодо прикладання праці, розширити коло клієнтів-споживачів і бізнес-партнерів. Інноваційна взаємодія сприяє формуванню конкурентних переваг з поширення знань та взаємодії між контрагентами.

Однак, доцільно відмітити й окремі негативні аспекти інноваційної взаємодії, які пов'язані з переходом кваліфікованих і креативних працівників до компаній-конкурентів, що призводить до процесу «spill-over knowledge» («*перетікання знань*»), тобто поширення знаннєвого потенціалу як побічного ефекту впровадження інновацій коли зазначені компанії отримують ефект не витрачаючи на це інвестиційних коштів;

- *підсилення конкурентних переваг*, що забезпечується наявністю спільної інфраструктури, кадрового потенціалу, розроблених логістичних потоків, інвестиційною складовою. Конкурентні переваги компаній задіяних в межах однієї територіальної одиниці, або кількох локальних об'єктів взаємозумовлених певною галуззю чи видом економічної діяльності підсилюються спільною інфраструктурою. Як приклад, можна навести розробка родовищ корисних копалин, близькість розташування до споживачів, наявність відповідних інфраструктурних об'єктів, значна кількість науково-освітніх установ тощо.

Науковий інтерес викликає кластерне утворення «Southern German Automotive Cluster» як об'єднання найбільших автовиробників Німеччини та Європи. Водночас локальні та національні урядові органи фінансують сотні науково-дослідних центрів, університетів, лабораторій. При цьому, автовиробники BMW і Mercedes змагаються глобально, однак разом фінансують дослідження з електромобільності та безпеки (ChatGPT: отримано 09/10/2025; 08:57).

Наявність кваліфікованих кадрів забезпечує бізнес пулом талановитих, молодих спеціалістів (*talent pool*) нової формації здатних до створення нової вартості через інновації та винаходи. Зазначена інформаційна база даних, або ж резерв кваліфікованих спеціалістів уможливлює вибір компаніями необхідних фахівців, які володіють інноваційними та економічними знаннями, креативними навичками в контексті «soft skills» зі здатністю продукування оригінальних ідей, задіяння нестандартного мислення і прийняття обґрунтованих рішень для розв'язання проблемних питань. Основним джерелом підготовки таких спеціалістів є науково-освітні установи, дослідницькі центри тощо. Активізує зазначений процес взаємодія з роботодавцями, оскільки дає можливість коригування освітніх програм відповідно до потреб бізнесу у поєднанні теорії і практики.

Логістика як невід'ємний процес сервісного обслуговування додає вартості до процесів як всередині кластеру, так і за його межами, забезпечуючи постачання матеріалів, комплектуючих і здійснюючи доставку готової продукції. Основним аспектом логістичного обслуговування є акцент на швидку, своєчасну і якісну доставку виготовленої продукції та матеріалів.

Існує негативна тенденція щодо формування інноваційного потенціалу у країнах багатих на корисні копалини, оскільки впровадження інновацій є складною проблемою до вирішення. До прикладу, абсолютними з точки зору світових запасів нафти та інших корисних копалин є, зокрема росія, Нігерія, Венесуела, однак вони залишаються порівняно відсталими в економічному плані країнами, з низьким рівнем інновацій, несправедливим розподілом доходів та недорозвинутим квазіринком. Відмічена ідея не є новою, вона обґрунтовувалася низкою авторських наукових підходів, зокрема:

- автор теорії «ресурсного прокляття» (Resource Curse) британський економіст Річард (Richard) M. Auty [5], ввів поняття «парадоксу достатка», де країни, що мають великі запаси

викопних копалин розвиваються повільніше ніж ті, що їх не мають;

- Жан Боден (XVI ст.) відмітив, що багатство від золота послаблює працю та інновації [6];
- Адам Сміт (The Wealth of Nations, 1776) попереджав, що рентні доходи «розбещують» економіку [3];
- Террі Лінн Карл пояснив та співставив кризу доходів багатих на нафту країн сьогодення з історичним прикладом Іспанії, що отримала в короткий проміжок часу в період з 1503 по 1583 рр. сотні тон золота та срібла, яке зрештою привело до її економічного зубожіння та перетворення на другорядну країну Європи. Наслідки зазначеної кризи ще протягом наступних століть впливали на потенційний розвиток Іспанії [7, с. 161-163].

У науковій літературі окреслюють кілька причин таких негативних тенденцій, зокрема коли [7, с. 161-163]:

- країни, які експортують нафту та газ роблять акцент на додатковий прибуток у вигляді природної ренти, наслідком чого є занепад інших галузей виробництва. Це стосується, так званого поняття «голландська хвороба» економічна складова якого обґрунтовується як економічна залежність від експорту сировини, що стримує розвиток інших галузей. Прикладом може слугувати – відкриття великих родовищ природного газу, що спричинило негативні тенденції у сфері промисловості та сільського господарства;
- країни, які здійснюють значні фінансові запозичення не пропорційні їх доходам. Значним фактором тут є ризиковість і водночас ефект толерування глав урядів, оскільки процес запозичень, як правило призводить до обтяження економіки боргами у сподіванні, що рента постійно зростатиме, або ж принаймні залишатися на одному рівні;
- уряди країн приймають неефективні рішення, що призводить до виникнення структурних проблемних питань,
поглиблюючи кризові явища у секторах економіки;
- в країні відбувається процес пригнічення власного виробництва та експорту внаслідок наявності інших, більш пріоритетних статей доходів.

Таким чином, дослідженням підтверджено, що інновації не можуть з'явитися у країні, де присутня диспропорція експорту сировини над товарами із додатковою вартістю, уряди держав приймають хибні та неефективні рішення, сподіваючись на «вічне» зростання ціни викопних ресурсів, а також, де розвиток та соціальна захищеність базуються не на відновлюваному ресурсі створення додаткової вартості, а на екстенсивному видобутку корисних копалин і їх трендовому зростанні.

Продуктивність інновацій згідно статті Wachira та ін. [8, с. 3] залежить від людського капіталу, R&D досліджень, інфраструктури та розвиненості бізнес процесів. Проте, самі ж науковці зазначають, що саме якість людського капіталу є вузьким місцем зростання ефективності інновацій. Поряд з цим, вони виявили позитивну залежність між людським капіталом та інноваційністю. Такої ж думки Farace та Mazzotta [9, с. 67], які прийшли до висновку, що технології, людський капітал та зв'язки сприяють накопиченню знань, що в свою чергу веде до збільшення кількості інновацій.

В економічних кластерах відбувається «каталізація» економічних процесів, передусім з причини концентрації конкуруючих та допоміжних підприємств. Інноваційні процеси з оновлення виробництва в межах кластеру зумовлюються управлінською взаємодією між компаніями розташованими в одній географічній локації, що підвищує їх конкурентні переваги та розширює інвестиційно-інноваційні можливості до впроваджень.

Перспективи інноваційних впроваджень зумовлюються низкою чинників впливу, що дає змогу функціонально активізувати діяльність кластерного утворення. Серед них, на нашу думку є фактор:

- *життєвої необхідності*, що дає змогу задіяти перманентний процес з впровадження інновацій підвищуючи водночас конкурентоздатність і прибутковість компанії;
- *інноваційної культури*: побудова системи інноваційних впроваджень на основі безперервності спонукає і вмотивовує персонал компанії долучитися до концепції «lifelong learning», тобто постійного навчання, як ми вже відмічали, накопичуючи професійні знання і навички, що підсилить ефект прийняття грамотних управлінських рішень і забезпечить перспективи інноваційного розвитку компанії;
- *критичної концентрації,* що в цілому гарантуватиме інноваційну активність на географічно обмеженій території підвищуючи рівень впроваджених інновацій;
- *якості ресурсів,* тобто сукупності характерних властивостей як природних, трудових, так і виробничих ресурсів здатних задовольнити споживчі потреби не порушуючи

екологічну рівновагу природного середовища і забезпечуючи водночас економічний розвиток суспільства.

Активізація інноваційної діяльності кластерних об'єднань може здійснюватися, як відмічає В. Геєць, через сучасні «Інститути розвитку», які є вагомими складовими інноваційної інфраструктури, де індустріальні парки (кластери) відіграють ключову роль у сприянні започаткування та реалізації інновацій [10, с. 8]. Процес впровадження інновацій, як ми вже відмічали, повинен мати перманентний характер через сучасні трансформаційні зміни суспільного розвитку й постійну змінність споживчих потреб і уподобань. Зазначений підхід уможливить забезпечення конкурентоздатності економічних систем будь-якої держави. Водночас, як відмічають науковці, інновації у високо-технологічних компаніях повинні базуватися на чотирьох типових характеристиках, зокрема [11, с. 243-245]:

- *лімітована або обмежена організаційна структура компанії.* Відмічена структура не повинна бути жорсткою, однак доцільністю зумовлюється контролююча функція із запровадженням дедлайну, тобто певних часових рамок, як вагомого інструменту тайм-менеджменту для досягнення окреслених цілей запобігаючи форс-мажорних ситуацій;
- *імпровізація та комунікація в реальному часі*. Чим більше розробники спілкуються, в тому числі і не формально, тим швидше проходить обмін інформацією;
- *експериментування із зразками,* де доцільністю зумовлюється поступове освоєння нового виробництва, продукту із задіянням оптимального підходу до впровадження інновацій, інноваційних технологій тощо;
- *розуміння важливості часового темпу або темпу впровадження нових продуктів*, що пов'язано, передусім з швидким терміном розроблення і виведення продукту на ринок. Це є концептуальною основою і конкурентною перевагою компанії порівняно з аналогічними виробниками й залежить від технологічної здатності суб'єкта господарювання і можливості задіяння інжинірингових підходів до забезпечення модернізації й перспектив розвитку.

В теоретичному аспекті, концентрація компаній в межах локальних територіальних вимірів, зокрема й кластерних об'єднань при рівних умовах господарювання повинно призводити до зростання конкуренції, що спонукає до активізації у сфері R&D (*Research and Development*), тобто моніторингових досліджень й інноваційних розробок зі створення нових продуктів, послуг, впровадження новаційних технологій, або ж вдосконалення вже існуючих. Взаємозумовленість зусиль науково-практичного характеру дає можливість підвищити рівень ефективності діяльності компанії, знизити рівень витрат, активізувати бізнес-процеси, формувати систему брендування для успішного просування інноваційного продукту на споживчий ринок.

Таким чином, конкуренція є вагомою складовою впровадження інновацій в межах економічних кластерів. Однак, як засвідчує практичний досвід зазначені процеси не завжди відбуваються однозначно. До прикладу, умови економічного розвитку, як зазначають казахстанські вчені, не сприяли інноваційним впровадженням незалежно від наявності як конкуренції, так і локального розміщення компаній [12, с. 440]. Відмічене твердження йде в розріз з науковою ідеєю М. Портера про регіональну концентрацію компаній в кластері з посиленням інноваційних тенденцій внаслідок збільшення конкуренції.

Практичний досвід Казахстану, як держави з історією перебування у складі російської імперії та срср, на території якої проводилося відповідне дослідження і було виявлено зазначене співвідношення, додатково підсилює валідність отриманих висновків. В колишньому радянському союзі, до якого відносилися як Казахстан, так і Україна, в жодному випадку не відчували негативної тенденції щодо розширеної номенклатури товарів або послуг, що часто не відмічалося якісними характеристиками, адже їх дефіцит окреслювався критичною потребою, незважаючи на наявність недоліків. Існування конкуренції у різних сегментах ринку товарів у Республіці Казахстан могла призвести до аналогічного ефекту з хибним тлумаченням підприємствами цих сигналів, і навпаки знизити інноваційний потенціал підприємств, оскільки виробництво значної кількості різновидів продукції призвела б до невизначених тенденцій з її реалізацією, що в свою чергу підвищило б ризик окупності R&D витрат.

Висновки. Проведене дослідження причин виникнення інновацій у економічних кластерах згідно моделі М. Портера дає можливість обґрунтувати сутнісне розуміння економічного кластеру як взаємодії суб'єктів господарювання (компаній) та інших учасників зазначеного процесу (постачальники, науково-освітні установи, державні та регіональні органи влади) функціонуючих в межах локального територіального розташування і поєднання зусиль у певній галузі з метою досягнення

окреслених цілей, формування конкурентних переваг, підвищення інноваційного рівня розвитку. Дослідженням підтверджено необхідність інноваційних впроваджень з метою підвищення рівня конкурентних переваг господарюючих суб'єктів, відповідності вироблених товарів і надаваних послуг сучасним потребам споживачів, формування системи стратегічного інноваційного розвитку на перспективу. Подальші дослідження стосуватимуться наукових пошуків оптимальних моделей інноваційного розвитку сфер і видів економічної діяльності для забезпечення ефективного господарювання в межах національної економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Michael E. Porter — *"Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy"* (2000).

2. Геєць В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України. Економіка України. 2014. № 12. С. 15.

3. Сміт, Адам. Дослідження про природу і причини багатства народів. Переклад з англійської: О. Васильєва, В. Шовкун. Київ: Видавництво «Основи», 2001. 630 с.

4. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle (Schumpeter, 1911). p. 65-66

5. Auty, R. M. (1993). *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis.* London: Routledge. c.1-10.

6. Bodin J. Response to the Paradoxes of Malestroit (ed./transl. — Bloomsbury, 1997. c.50-80.

7. *Terry Lynn Karl (1997) The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*, Studies in International Political Economy, Vol. 26, c.161-163.

8. *The determinants of innovation performance: an income-based cross-country comparative analysis using the Global Innovation Index (GII)*, Bate, Wachira & Danka (2023) Journal of Innovation and Entrepreneurship *Vol.12. No.20., cm.3. (*https://link.springer.com/article/10.1186/s13731-023-00283-2)

9. Farace, S., & Mazzotta, F. (2015). *The effect of human capital and networks on knowledge and innovation in SMEs 1. Journal of Innovation Economics & Management*. https://doi.org/10.3917/jie.016.0039, pp. 67

10.Геєць В. М. Подолання квазіринковості – шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання. Економіка України. 2015. № 6. С. 8.

11.Hutt, M. D., & Speh, T. W. (2010). Business marketing management: B2B. Mason, Ohio U.S.A. South-Western/Cengage Learning c.243-245.

12.Kireyeva, A., Nurbatsin, A., Yessentay, A., Bagayeva, N., & Sharbanu, T. (2021). Exploring determinants of innovation potential of enterprises in Kazakhstan. Problems and Perspectives in Management, 19(2), 440. https://doi.org/10.21511/ ppm.19(2).2021.34

13.Sopoligová, M., & Pavelková, D. (2017). Cluster policy in Europe and Asia:
A comparison using selected cluster policy characteristics. Journal of
International Studies.c. 35-50.

REFERENCES

1. Porter, M.E., 2000. *Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy*.

2. Heiets, V.M., 2014. Institutional conditionality of innovation processes in the industrial development of Ukraine. *Economy of Ukraine*, no. 12, p. 15.

3. Smith, A., 2001. *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Translated by O. Vasylieva and V. Shovkun. Kyiv: Osnovy. (Original work published 1776).

4. Schumpeter, J.A., 1911. *The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*, pp. 65–66.

5. Auty, R.M., 1993. *Sustaining development in mineral economies: The resource curse thesis*. London: Routledge, pp. 1–10.

6. Bodin, J., 1997. *Response to the paradoxes of Malestroit*. Bloomsbury, pp. 50–80.

7. Karl, T.L., 1997. *The paradox of plenty: Oil booms and petro-states*. Studies in International Political Economy, vol. 26, pp. 161–163.

8. Bate, Wachira and Danka, 2023. The determinants of innovation performance: An income-based cross-country comparative analysis using the Global Innovation Index (GII). *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 12(20), p. 3. Available at: https://link.springer.com/article/10.1186/s13731-023-00283-2

9. Farace, S. and Mazzotta, F., 2015. The effect of human capital and networks on knowledge and innovation in SMEs. *Journal of Innovation Economics & Management*, p. 67. Available at: https://doi.org/10.3917/jie.016.0039

10. Heiets, V.M., 2015. Overcoming quasi-market conditions as a path to an investment-oriented model of economic growth. *Economy of Ukraine*, no. 6, p. 8.

11. Hutt, M.D. and Speh, T.W., 2010. *Business marketing management: B2B*. Mason, OH: South-Western/Cengage Learning, pp. 243–245.

12. Kireyeva, A., Nurbatsin, A., Yessentay, A., Bagayeva, N. and Sharbanu, T., 2021. Exploring determinants of innovation potential of enterprises in Kazakhstan. *Problems and Perspectives in Management*, 19(2), p. 440. Available at: https://doi.org/10.21511/ppm.19(2).2021.34

13. Sopoligová, M. and Pavelková, D., 2017. Cluster policy in Europe and Asia: A comparison using selected cluster policy characteristics. *Journal of International Studies*, pp. 35–50.

Отримано 28.01.2026